

JAROSLAVA PAVELKOVÁ

Finanční gramotnost

Článek je věnován problematice finanční gramotnosti. Finance a manipulace s nimi se staly nezbytnou součástí každodenního života v současné společnosti. Peníze se dostávají do popředí všeho dění v lidském životě, ve kterém si vydobily své jedinečné postavení. Na základě těchto skutečností dochází i ke změně chování lidí. Tradičně konzervativní postoje k úsporám a zadlužování se postupně mění; rostou tendence k rychlé spotřebě a ochotě zadlužovat se. Lidem chybí základní znalosti, dovednosti a hodnotové postoje k hospodaření s financemi. Proto je nutné dodávat všem skupinám obyvatel informace v podobě základních znalostí a dovedností o nebezpečí finančního předlužování (poskytnutí základního poučení o povaze osobních a rodinných financí, seznámení s jednoduchými metodami vytváření a řízení osobních a rodinných rozpočtů, předcházení stavů insolvence, exekucí, apod.).

Klíčová slova: Finance, zadlužování, vzdělávání, finanční gramotnost

The article is devoted to the issue of financial literacy. Finance and manipulation with them have become an essential part of everyday life in contemporary society. The money will get to the front of all the action in human lives, which have their unique status. On the basis of these facts, the behaviour of people is changed. The traditionally conservative attitudes toward saving and borrowing are gradually changing; growing tendency to rapid consumption and debt. People lack the basic knowledge, skills and attitudes to the value management of finances. It is necessary to supply all the groups of population by information in the form of basic knowledge and skills about the dangers of the financial over debt (providing basic instructions of personal and family finance, introduction with the simple methods to create and manage personal and family budgets, the prevention of insolvency, executions, etc.).

Key words: Finance, debt, education, financial literacy

1 ÚVOD

Samotné peníze ovlivňují naše vnímání skutečnosti a reálného konání více, než jsme si ochotni připustit (Simmel 1997). Tak, jak vyvolala potřeba dělby práce vznik směnivosti peněz jako obecného ekvivalentu směny, je zpravidla každé rozhodnutí jedince svázáno právě s financemi. Od jisté doby se lidé v moderní společnosti po větší část svého života zaměřují na získávání peněz jako hlavní, často i jediný cíl svého konání. Opatrné přístupy a postoje k úsporám a výdajům se postupně mění tendencí růstu rychlé spotřeby zboží

a následné ochoty zadlužit se. Touha po penězích, které si vydobily své jedinečné postavení v současné kultuře, se stala základní motivací snutným zabezpečením jedince a jeho rodiny (Pavelková 2011). Život na dluh se stal pro mnohé běžnou životní součástí. Podbízející se prodej nových finančních produktů (např. osobní půjčky, spotřebitelské úvěry, hypotéky aj.), umocněné reklamou a s „posvěcením“ státu v podobě právních mezer v legislativě, vede k dramatickému zadlužování obyvatelstva. Zadlužování občanů a zvyšující se počet exekucí sestále častěji objevuje jako běžná situace každodenního života. Půjčování peněz – zejména mimo bankovními subjekty – je ziskový obchod. Samostatnou kapitolu tvoří také vymáhání dluhů. Je to byznys, o jehož velikosti svědčí zvětšující se počet návrhů na osobní bankrot. Lidem chybí základní porozumění finančním problémům a jak je v různých životních situacích řešit tzv. **Finanční gramotnost**.

2 SOUČASNÝ STAV PROBLEMATIKY

Moderní člověk je závislý na mnohem větším počtu dodavatelů a nákupních zdrojů, než tomu bylo v tradiční společnosti. Vztahy se stále více mění na odosobněné finanční operace. Lidem ale často chybí základní znalosti, dovednosti a hodnotové postoje k hospodaření s financemi, které jsou nezbytné k tomu, aby občan zabezpečil sebe i své blízké. Souhrnně je tato schopnost nazývána **finanční gramotnost**.¹ Proti jednotlivci – zejména finančně negramotnému občanovi – stojí profesionální skupiny, vybavené všemi moderními znalostmi marketingu, reklamy, psychologie atd., jež jsou spolu s právními specialisty a obrovskými finančními zdroji připraveny nezaláhaného člověka zbavit nejen peněz, ale mnohdy absolutně všeho. O této skutečnosti se opakovaně každoročně přesvědčujeme stále např. o vánočních svátcích či době letních dovolených, kdy lidé, i když nemají dostatečné finanční zázemí, přestopodléhají nabídkám, reklamám a svým emocím a jsou ochotni utráct více peněz než je pro ně únosné. Problémy mají hlavně chudší lidé, kteří si půjčují menší obnosy peněz; poté je očekává pouze splácení půjček nebo úvěrů a úroky věřitelům.² Jak je uvedeno na zmíněném internetovém zdroji se zpravidla jedná o půjčky na dárky většinou vycházející z tlaku okolí, dětí, rodiny, ale i školy. Rodiče, prarodiče nechtějí, aby jejich potomci stáli stranou v módních trendech, protože to často může vést k vyčlenění dítěte mimo skupinu, a tak tomuto tlaku většinou podlehnou, i když na to nemají peníze. Košíky se před koncem roku více než kdy jindy plní i zbytným zbožím, ale jejich přínos v praktickém životě je často sporný a jejich předpokládaná doba použitelnosti může být i kratší než doba splácení, uvedl ředitel Poradny při finanční tísni David Šmejkal.³ Podle informací od většiny finančních institucí meziročně vzrostl objem půjček před Vánoce 2013 o 30 %, uvedl O. Šmakal ze společnosti *ProfiCredit*.⁴ Svou roli mohl sehrát i strach ze zdražování po listopadovém oslabení české koruny (lidé si však půjčovali i větší částky v průměru 15 tisíc korun). V poslední době se ukazuje i rozdíl v půjčkách od nebankovních firem a bankovních úvěrů. Od státního sektoru si totiž zákazníci často půjčují větší obnosy v řádu desetitisíců korun a jejich podpis na úvěrové smlouvě je uváženější (není ovšem výjimkou, že se někteří klienti snaží získat úvěry za každou cenu a přinesou zfalšované výplatní pásky

1 KOLEKTIV AUTORŮ. Slabikář finanční gramotnosti. Praha : COFET, 2011. 448 s. ISBN 978-80-9043-96-1-0.

2 http://ekonomika.idnes.cz/lide-si-pujcuji-pred-vanoci-mene-ale-vetsi-obnosy-f6v/ekonomika.aspx?c=A140107_212245_ekonomika_brm

3 <http://www.financnitisen.cz>

4 <http://www.proficredit.cz/>

i další doklady, aby ji mohli uzavřít).⁵

Jen finančně gramotný člověk se orientuje v problematice peněz a cen, což neznamená jen umět počítat. Za jeden z indikátorů úrovně společnosti je dnes považována míra funkční gramotnosti. Jak uvádí M. Dobrovská (2001) z Ústavu informačních studií a knihovnictví Karlovy Univerzity v Praze, lze funkční gramotnost definovat jako schopnost aktivně participovat na světě informací.⁶

Funkční gramotnost zahrnuje tedy nejen znalost čtení, psaní a počítání, ale i schopnost aktivně participovat na světě informací (Lidské zdroje 1999, 88). Úroveň funkční gramotnosti se nemusí nutně krýt s dosaženým vzděláním. Vzdělávací proces nemusí funkční gramotnost podporovat, může také člověka zahltit množstvím zcela nepotřebné faktografie. V zemích Evropské unie má téměř čtvrtina populace dobrou úroveň funkční gramotnosti; v České republice je to méně než desetina, přičemž mezi lidmi s nízkou úrovní funkční gramotnosti patří také 6 % vysokoškolsky vzdělaných, oproti 1 % v Evropské unii (České vzdělání 1999, 35). Ve výzkumech IALS/SIAL je funkční gramotnost dále rozčleněna do tří složek: gramotnost literární (schopnost nalézt a porozumět informaci z textu), gramotnost dokumentová (schopnost vyhledat a využít přesně definovanou informaci) a numerická gramotnost, jako dovednost manipulovat s čísly (Lidské zdroje 1999, 89). Důležitou součástí funkční gramotnosti je také schopnost dorozumět se v cizím jazyce, a to především angličtině, která je „*lingua franca*“ současné informační společnosti.

Termínem finanční gramotnost rozumíme tedy schopnost vhodně nakládat s finančními prostředky, která vychází ze základů numerické gramotnosti, jako dovednosti manipulovat s čísly (vychází ze souboru základních kompetencí manipulace s financemi). Více než dvě třetiny občanů dle zjištění agentury STEM pro Ministerstvo financí České republiky v roce 2007 (in Slabikář finanční gramotnosti 2011)⁷ si vůbec nesestavuje osobní nebo rodinný rozpočet a nemá představu o aktuálním stavu svých financí, o snadné cestě k zadlužení, pořízení nevhodných finančních produktů, nebezpečí sociálního vyloučení a těžkého vymanění se z vniklých závazků. Všechny tyto informace jednoznačně dokládají nutnost vzdělávání celé společnosti v České republice v otázkách finanční gramotnosti. Ohrožena je především mladá generace, protože je obecně méně konzervativní a více náchylná k riziku. Problém se ale nevyhýbá ani seniorům. V České republice přibývá bohužel právě lidí, kteří mají exekuci na důchod. Česká správa sociálního zabezpečení evidovala v září 2013 přes 64 300 takových případů, tedy o 3500 více, než koncem loňského roku (ČTK, 28. 8. 2013). Agentura přesně udává, že celkem tak v prvním pololetí dlužníkům strhla více než 741,6 milionů korun.

Otázkám finanční gramotnosti je věnovaná velká pozornost i na Slovensku. Podle průzkumu agentury Focus, který byl realizován v roce 2012, je finanční gramotnost na Slovensku nízká. Průměrná úroveň finanční gramotnosti Slováků je 62,5 %. Více než polovina Slováků neví v praxi zhodnotit výhodnost úvěrů podle výpočtu úroků a roční procentuální míry nákladů. Výsledky průzkumu agentury Focus ukazují, že 44 % Slováků na splátky úvěrů přijde o třetinu příjmu, 35% ztratí na splátkách úvěrů do jedné třetiny příjmu, 9 % vícejako třetinu. Nepříznivá sociální situace na Slovensku odrazila v posledních letech i demografickým vývojem společnosti (jedná se ovšem o celosvětový jev).

5 http://budejovice.idnes.cz/osobni-bankrot-y-jihocechu-dcm-/budejovice-budejovice-zpravy_khr

[zpravy.aspx?c=A131222_165912_](http://budejovice.idnes.cz/osobni-bankrot-y-jihocechu-dcm-/budejovice-budejovice-zpravy_khr)

6 <http://www.inforum.cz/archiv/inforum2002/prednaska37.htm>

7 KOLEKTIV AUTORŮ. Slabikář finanční gramotnosti. Praha: COFET, 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0.

Stárnutí společnosti a zvyšování počtu seniorů žijících v chudobě, která je často způsobená též sníženou finanční gramotností, se projevuje nárůstem exekučních procesů u této cílové sociální skupiny v podobě exekucí stejně dramaticky, jak bylo zmíněno u české populace.

Finanční gramotnost úzce souvisí s determinanty vzniku sociálně-ekonomických problémů rodiny. Nedostatek finančních problémů ve spojitosti s finanční gramotností je závažným problémem, od kterého se odvíjí další sociální problémy rodiny. Důležitými faktory, ovlivňujícími úroveň těchto problémů je i dlouhodobá nezaměstnanost, nízké vzdělání, sociální vyloučení, neplánovaný přírůstek v rodině, neúplná rodina, ztráta partnera, rozvod, aj.

Z výše uvedených skutečností vyplývá nutnost poskytovat všem sociálním skupinám v současné společnosti informace v podobě finančního poradenství a systematicky je vychovávat a vzdělávat k efektivnímu, nerizikovému ekonomickému chování. Vlastní finanční gramotnost umožňuje člověku racionálně reagovat na finanční produkty a situace, které mají dopad na jeho materiální pozici.

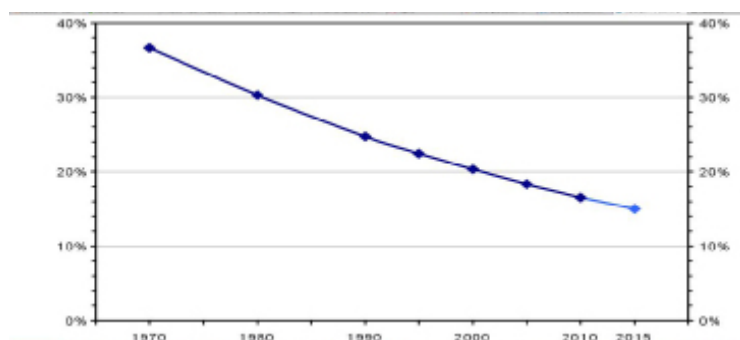
2.1 Gramotnost

Vše, co člověk umí a ovládá, používá k dalšímu učení a ovládnutí nových činností (Šamlotová 2013, 9). V moderní společnosti jedinec využívá schopnost nabytých znalostí a zkušeností, neboli gramotnost, k dosažení svých cílů.

Obecně gramotnost znamená schopnost číst, psát a počítat, jak již bylo zmíněno výše. Její součástí je i oblast politická, ekonomická, či sociální. Gramotnost se vyvíjí a mění spolu s kulturou a společností. Dnes je míra gramotnosti považována za důležitý ukazatel kulturní úrovně společnosti.

Institut pro statistiku při organizaci UNESCO⁸ pravidelně aktualizuje a rozšiřuje odhady gramotnosti pro více než 100 zemí světa, jakož i pro svět jako celek, skupiny zemí (např. E9), méně rozvinuté země, atd. Tyto odhady jsou k dispozici podle pohlaví a věkových skupin pro jednotlivé roky, od roku 1970 až do roku 2015. Odhady jsou v podstatě založeny na statistických údajích shromážděných během sčítání obyvatel v jednotlivých státech. Poskytují základní informace o počtu a procentech dospělých (15 let a starší) a mládeže (15 let až 24 let), kteří jsou gramotní a negramotní. V letech 1970 až 2005 klesla míra negramotnosti na světě o polovinu (viz Graf 1).⁹

Graf 1: Míra negramotnosti ve světě – populace nad 15 let věku

Zdroj: UNESCO Institute for Statistics 2010

8 <http://www.unesco.org>

9 <http://seminarky.cz/Funkcni-negramotnost-22662>

2.2 Funkční gramotnost

Zásluhou organizace UNESCO vznikají při získávání informací o úrovni gramotnosti nové pojmy (Šamlotová 2013, 10). Hlavní z indikátorů úrovně společnosti je dnes považována míra funkční gramotnosti. Pojem funkční gramotnost prošel neméně klikatým vývojem jako gramotnost samotná a i její definování v sobě obnášela nemalá rizika. Přestože se se snahou o její definování setkáváme již od 50. let minulého století, uspokojivá definice přichází až s organizací UNESCO. Navržená definice funkční gramotnosti, která by mohla být akceptovatelná i mezinárodně zní takto: „*Funkčně gramotný člověk je takový, který může být zapojen do všech aktivit, v nichž je pro efektivní fungování v jeho skupině a komunitě vyžadována gramotnost, a také které mu umožňují pokračovat ve využívání čtení, psaní a počítání v zájmu jeho vlastního a komunitního rozvoje*“. Tato definice je zásadní i tím, že zde poprvé bylo do gramotnosti zařazeno i počítání a byla přijata na 20. zasedání Valného shromáždění UNESCO v roce 1978. Funkční gramotnost přitom byla ještě v roce 1997 definována Mezinárodním výzkumem gramotnosti dospělých jako soubor numerické, dokumentové a literární gramotnosti.¹⁰ Důležitou součástí funkční gramotnosti v dnešní společnosti je také schopnost dorozumět se v cizím jazyce, a to především angličtině, která je v současné informační společnosti jazykem určujícím.

Funkční gramotnost lze znázornit rovnicí:

Zdroj: Šamlotová 2013

- **Literární gramotnost** (*prose literacy*): představuje vědomosti a dovednosti potřebné k porozumění a využívání informací v souvislých textech jako jsou úvodníky novin, zprávy, komentáře a jiné podobné texty
- **Dokumentová gramotnost** (*document literacy*): zahrnuje vědomosti a dovednosti potřebné pro vyhledávání a používání informací v různých typech nesouvislých nebo krátkých, ale bohatě strukturovaných textech, např. formulářích, jízdních řádech, mapách, nálepkách na výrobcích, pokynech, návodech, oznámeních, diagramech, schématech či reklamních prospektech
- **Numerická gramotnost** (*numeracy*): reprezentují ji vědomosti a dovednosti potřebné na uskutečnění operací s číselnými údaji, které jsou v textu a v dokumentech, např. v tabulkách, grafech, účtech, bankovních formulářích, objednávkách zboží podle katalogu, oznámeních banky o úrocích z vkladu a podobně
- **Jazyková gramotnost**: schopnost dorozumět se v cizím jazyce ¹¹

Funkční gramotnost je označení určitého způsobu chování, jmenovitě schopnost

10 http://www.inflow.cz/informacni-gramotnost#_ftn6

11 http://www.inflow.cz/informacni-gramotnost#_ftn6

rozumět tištěným informacím a využívat je v každodenních činnostech, v osobním životě, v zaměstnání a v komunitě tomu, aby jednotlivec dosáhl svých cílů, rozvinul svoje znalosti a potenciál.¹² V zemích Evropské unie má téměř čtvrtina populace dobrou úroveň funkční gramotnosti; v České republice je to méně než desetina, přičemž mezi občany s nízkou úrovní funkční gramotnosti patří také 6 % vysokoškolsky vzdělaných osob, oproti 1 % v Evropské unii (České vzdělání 1999, 35).

2.3 Finanční gramotnost

V dnešní moderní společnosti je obtížné orientovat se ve světě financí. Stejně jako znalost číst a psát se stala pro běžný život stále více nezbytná finanční gramotnost (Šamlotová 2013, 12). Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen. Je schopen odpovědně spravovat osobní nebo rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace. Finanční gramotnost je specializovanou součástí širší ekonomické gramotnosti, která navíc zahrnuje např. schopnost zajistit si příjem, zvažovat důsledky osobních rozhodnutí na současný a budoucí příjem, orientaci na trhu pracovních příležitostí, schopnost rozhodovat o výdajích apod.

Nedílnou součástí finanční gramotnosti jsou také nezbytné makroekonomické aspekty a oblast daňová, a to zejména vzhledem k tomu, že se významně podílí na finančních zdrojích jednotlivců i domácností a má tedy významný vliv na peněžní toky v soukromých financích. Finanční gramotnost jako součást ekonomické gramotnosti formuje znalosti, dovednosti a hodnotové postoje, které by měl občan mít, aby se dokázal uplatnit v současné společnosti. S finanční gramotností se dále pojí zvláště gramotnost numerická (z hlediska gramotnosti finanční se to týká především využití matematického aparátu k řešení numerických úloh se vztahem k financím), gramotnost informační (jako schopnost vyhledat, použít a vyhodnotit relevantní informace v kontextu) a gramotnost právní (jako orientace v právním systému, přehled o právech a povinnostech a také možnostech, kam se obrátit o pomoc). Rozvoj těchto gramotností je současně prostředkem k vytváření a posilování ekonomického, právního a politického myšlení občanů.¹³

Finanční gramotnost jako správa osobních nebo rodinných financí zahrnuje tři složky: peněžní, cenovou a rozpočtovou. Peněžní gramotnost představují kompetence nezbytné pro správu hotovostních a bezhotovostních peněz a transakcí s nimi a dále správu nástrojů k tomu určených (např. běžný účet, platební nástroje apod.)¹⁴

3 EKONOMICKO - SOCIÁLNĚ ZNEVÝHODNĚNÉ SKUPINY

Mnoho hledisek lidského života je ovlivňováno postavením člověka v socioekonomické hierarchii. Ekonomické rozdíly jsou mimo jiné vytvářeny tím, že skupiny, žijící v méně příznivých podmínkách přistupují rozdílně ke vzdělání, kvalitě bydlení, stravování, trávení volného času.

Za znevýhodněné skupiny obyvatelstva můžeme považovat skupiny, které jsou

12 <http://www.andromedia.cz/andragogicky-slovník/funkcni-gramotnost>

13 http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Narodni_strategie_Financniho_vzdelavani_MF2010.pdf

14 http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Narodni_strategie_Financniho_vzdelavani_MF2010.pdf

vytěsňeny mimo běžný život společnosti. Proces postupného oddělování jedinců či skupin od hlavního proudu společnosti lze chápat jako sociální vylučování (socio-ekonomický propad). K základním zdrojům společnosti patří zaměstnání, vzdělání, bydlení, zdravotní péče, sociální ochrana, aj. Proces, v jehož rámci je jedinci či celé skupině obyvatelstva znesnadněn či zcela zamezen přístup ke zdrojům, pozicím a příležitostem, které umožňují zapojení do sociálních, ekonomických a politických aktivit majoritní společnosti, lze označit termínem sociální vyloučení (Schavel 2012). K těmto skupinám patří:

- dlouhodobě nezaměstnaní
- nezaměstnaní mladí lidé po dokončení vzdělání
- příslušníci etnických menšin
- osoby se zdravotním postižením
- osoby předlužené
- migranti
- osoby s nízkou kvalifikací
- osoby, pro které se stal život „na sociálních dávkách“ běžným životním stylem
- osoby s různými druhy závislostí
- děti, které žijí v ohrožených rodinách, tj. v rodinách nefunkčních, chudých, mnohopočetných, s nezaměstnanými rodiči a v rodinách, ve kterých dochází k násilí (tyto děti mají často nižší vzdělání, zhoršené zdraví a mají méně příležitostí a podnětů k tomu, aby se náležitě sociálně vyvíjely)
- osoby, které žijí ve znevýhodněných oblastech s vysokou nezaměstnaností, nízkou kvalitou bytového fondu, se špatnou dopravní obslužností apod.¹⁵
- osoby propuštěné z výkonu trestu
- matky na mateřské dovolené
- matky s malými dětmi,
- senioři

Riziko sociálního vyloučení se zvyšuje u jedince, u něhož dochází ke kumulaci výše uvedených znevýhodnění, např. jedinec dlouhodobě nezaměstnaný, s nízkou kvalifikací, žijící ve znevýhodněné oblasti. Finanční problémy s následným předlužením akcelerují jeho vylučování z běžného života společnosti na její okraj s velmi obtížným návratem zpět.¹⁶

Sociálním vyloučením jsou ohroženy ty skupiny obyvatel, které mají oslabenou vazbu minimálně k jedné ze tří ucelených integračních rovin (Matel, Schavelat al. 2010). Na základě průzkumu o rozsahu a průběhu sociálního vyloučení v Evropě se prokázalo, že v české společnosti jsou ohroženy sociálním vyloučením tytéž skupiny obyvatelstva jako v celé Evropě: etnické menšiny, zdravotně postižení, migranti, izolovaní jedinci. Etnická příslušnost a obecně rasa jsou v evropské populaci významným rysem struktury chudoby a nerovnosti. Chudoba je mezi příslušníky etnických skupin četnější než mezi majoritní populací. Neprojevuje se jen jako nejistota zaměstnání a nízký příjem, respektive nezaměstnanost. Má povahu širších nevýhod: snížených životních šancí a zúžené kvality života, nerovnosti v přístupu k lékařské péči, ke vzdělání aj. (Mareš 1999, 55).

15 VYBÍHAL, V. a kol. Slabikář finanční gramotnosti. 2. aktualizované vydání. Praha : Cofet, 2011. 416 s. ISBN: 978-80-9043-96-1-0.

16 VYBÍHAL, V. a kol. Slabikář finanční gramotnosti. 2. aktualizované vydání. Praha : Cofet, 2011. 416 s. ISBN: 978-80-9043-96-1-0.

Problematické soužití v dnešním světě, narušení lidských vztahů v návaznosti na ztrátu zaměstnání může v krajním případě vyústit i v jednu z dalších životních komplikací – **ztrátu domova**. Rodina je „sociální zařazení, jehož primárním účelem je vytvářet soukromý prostor stíněný proti nepřehlednému a vířícímu světu veřejnému“. Pokud se k nezaměstnanosti navíc přidruží i ztráta výše zmíněného domácího zázemí a absence rodinných a přátelských vztahů, jedinec se ocitá v potenciálním nebezpečí dostat se do extrémního vyloučení – stát se členem sociální minority – bezdomovcem, osoba bez příštěší, osoba v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení, bez možnosti zázemí, kam by se uchýlil (Hradecký 1996; Vagnerová 1999).

3.1 Starší populace

V kontextu dnešního komplikovaného světa, v kterém je pro dospělou populaci složité se vyznat, se nejvíce zaskočenou jeví starší generace občanů – **seniorů**. Demokracie a nově vzniklý pocit svobody, ve skutečnosti život pod tlakem konzumní společnosti, s sebou přináší naléhavé krize osobním životě, kdy právě pro tuto věkovou kategorii je obtížné – v důsledku snížení schopností – vlastními silami zvládnout svoji životní situaci. Podle Hany Janečkové (in Matoušek a kol. 2005, 163) bývá starý člověk charakterizován svou příslušností ke věkové skupině definované dosažením 60, resp. 65 let. Je spojován se sociálním statutem důchodce; je považován za neaktivního či neproduktivního a předpokládány jsou i zdravotní charakteristiky spojené s involucí – ztrátou funkčních schopností, morbiditou a postupnou ztrátou soběstačnosti. Neuváženým finančním výdajům a následků za ně jsou vystaveni právě lidé starší věkové kategorie. Právě důchodci bývají nejsnadnějším terčem nebankovních společností, které mohou využít jejich neznalosti a nezkušenosti s půjčkami. Díky složitým smlouvám jsou následně účtovány částky za vedení účtů, předčasné splacení půjček a mnohé další poplatky (nepřehledné systémy úroků a smluvních pokut), až uvalení exekuce na majetek.¹⁷

Exekutorská komora (2012) zpracovala unikátní studii o počtu seniorů v exekuci. Z analýzy vyplývá, že exekuci čelí 45.241 starobních důchodců. Jedná se o 2 % z celkového počtu seniorů, jimž je vyplácena starobní penze. Seniori tak tvoří pouze 7,5 % z celkového počtu všech osob, proti nimž soudy nařídily exekuci. I když počet penzistů v exekuci v posledních třech letech roste, má Česko lepší průměr než sousední Slovensko, které s pěti a půl miliony obyvatel hlásí bezmála 36.000 důchodců v exekuci.¹⁸

Většina seniorů, kteří čelí exekuci, si s sebou přinesla dluhové potíže z produktivního věku. Exekuce se nejčastěji v 76 % případů týkají čerstvých důchodců, tzn. lidí ve věku 60 až 63 let. Buď proti nim soudy nařídily exekuci již před penzí, nebo na samém začátku penze, nicméně v důsledku dluhů, jež vznikly v pracovním životě (např. při výkonu živnosti). Počet důchodců a lidí pobírajících nemocenskou, kteří jsou v exekuci, vloni výrazně vzrostl. V roce 2013 stát musel krátit dávky již 67 614 důchodcům (11 % proti roku 2011) a 3700 (23 %) nemocným uvedla Česká správa sociálního zabezpečení (nezabavitelná částka od 1. 1. 2013 činí podle příslušné právní úpravy 6064,66 koruny plus 1516,16 koruny na každou vyživovanou osobu).¹⁹

Naopak příčiny exekucí vedených proti starším lidem jsou jiné. Tito lidé se stávají

17 <http://www.koncimsdluhy.cz/oddluzeni-senioru>

18 <http://www.zijemenaplno.cz/Clanky/a1173-Tisice-senioru-jsou-zatizeny-exekuci-na-duchod.aspx>

19 <http://www.duchodovareforma.cz/aktuality/seniori-v-exekuci/>

např. obětí předváděcích akcí, zájezdových nabídek, teleshoppingových reklam nebo nereseriových podomních prodejců či dealerů. Mnohdy také nemalou měrou dotují své potomky či vnoučata. Právě na tuto věkovou skupinu se nyní zaměřuje Exekutorská komora České republiky. Domovům pro seniory nabízí praktická školení, v bezplatných poradnách přednostně objednáva klienty starší 60 let.²⁰

Závažným problémem pro seniory jsou úvěry, půjčky a nákupy na předváděcích akcích (Pavelková 2012). Spotřebitelské organizace proto seniory neustále varují, aby se nenechávali přemluvit k neuváženému nákupu drahého zboží, nebrali si nechtěné úvěry a zbytečně se nezadlužovali. Podle serveru Finanční noviny.cz již dříve sdružení Spotřebitel.net uvedlo, že největší nebezpečí pro starší lidi představují prodejní akce, kde prodejci návštěvníky přesvědčí k nákupu. Prodejci nacvičenými triky vyvíjejí psychologicky nátlak a manipulují s potenciálními kupci, vyvolávají zmatky, podávají jim alkohol a nechávají podepisovat předkupní smlouvy, které jsou ve skutečnosti kupní s vysokými cenami, a to vše profesionálně a rychle. Rovnou jim často poskytují i půjčky. O problém se konečně začala důsledněji zajímat i média (investigativní dokumentární film natočený Silvií Dymákovou v roce 2013 nazvaný „Šmejdi“ o nekalých praktikách na předváděcích akcích). Dokument pro širokou veřejnost dokonce odvysílala i veřejnoprávní televize v České i Slovenské republice.

Organizátoři využívají následující formy psychologického nátlaku. Jedná se především o metodu reciprocity (vzbudit pocit závazku); metoda rámování, která spočívá v navození dojmu všeobecného prospěchu zúčastněných; technika podvazovací (každý chytrý to pochopí); metoda rozděla panuj (kupující kontra pijavice; cukr a med); metoda strašení nevléčitelnou nemocí; nabídka možnosti odstoupení od smlouvy v případě neuspokojení produktem, která v podstatě není realizovatelná, smlouva je platná. I když spotřebitele v ČR chrání Novela spotřebitelského zákona o úvěru (dne 25. února 2013 pod číslem 43/2013 Sb. vyhlášena ve Sbírce zákonů České republiky novela zákona č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru, která se snaží postihovat některé nečestné praktiky na trhu spotřebitelských úvěrů v České republice), dovoluje udělit pokutu, která může být až 100 tisíc českých korun, neodradila firmy v pokračování organizace předváděcích akcí po celé republice a dále lákat důvěřivé seniory na tyto prodejní aktivity, kde se jim bez jakýchkoliv etických zásad, norem a přístupů firemních kodexů snaží pod psychickým nátlakem vnutit nekvalitní věci, které nepotřebují. Jedná se o vnučování údajně výhodných zájezdů, rozdávání obálek se slevovými kupony, super polštářů, příkrývek, masážních přístrojů, nádobí, či zázračně léčebné bio lampy nevalné kvality.

Používají i další nekalé praktiky. Senioři pak nedokáží vzniklé závazky plnit a dostávají se do složitých finančních situací. Další z nebezpečí, kterému jsou senioři vystaveni, jsou předražené telefonní linky (začínající číslicí 9), které lákají na poskytování půjček či spotřebitelských úvěrů. Minutová sazba je ukryta pod čtvrtou a pátou číslicí. Neboli pokud někdo telefonuje třeba na číslo 900 994 068, pak musí počítat s tím, že za minutu hovoru zaplatí 99 korun. Že případné sjednání půjčky není záležitostí dvou minut, je zřejmé. Tím spíš, že zisky firem poskytujících tímto způsobem úvěry, jsou často založeny víc na drahé telefonní lince než na případných úrocích z půjčky.²¹

Do finančních nesnází (Pavelková 2012, 2013), se může senior dostat i následkem

20 <http://www.ekcr.cz/1/aktuality-pro-media/908-seniory-v-exekuci-13-11-2012?w=>

21 http://www.tyden.cz/rubriky/byznys/cesko/exekuce-senioru-prudce-rostou-kolik-jim-stat-musi-nechat_198620.html.

gamblerství, které dnes ve společnosti představuje závažný sociálně-patologický jev. Jinou cestou do problémů je i neuvážené ručení, často v rodině, např. dětem.

Na druhé straně je ale nutné konstatovat, že i přes upozorňování rodinnými příslušníky, přáteli, komunitou, či médii, mnozí seniori (a to nejen starší spoluobčané) opakovaně navštěvují tyto prodejní akce a prohlubují tak svoji finanční nestabilitu).

Pomoc nabízí Organizace Člověk v tísni, která se dlouhodobě zabývá otázkami tíživých životních situací, které vznikají v důsledku nedostatečných znalostí finančních produktů. Její zkoumání vedlo k závěru, že řada firem a jednotlivců nabízejících údajně „výhodné“ půjčky, ve skutečnosti dopředu spekuluje na to, že se jejich oběti nebudou moci efektivně bránit. Výsledkem její práce je „Index predátorského úvěrování“.²² Rada seniorů od července 2006 zřídila bezplatnou právní poradnu v Domě odborových svazů v Praze 3, na adrese Náměstí W. Churchilla 2. Domovům pro seniory nabízí praktická školení, v bezplatných poradnách přednostně objednává klienty starší 60 let, centralizuje kontakty na další poradenská centra. Navíc disponuje právníkem, jehož specializací je spotřebitelské právo (zájemci, který si neví rady s právy a povinnostmi plynoucími např. ze smlouvy o koupi zboží, poskytují základní rady).²³

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách přinesl dlouho očekávané cílené aktivizace těchto skupin. Sociálně aktivizující služby pro seniory jsou upraveny v § 66 tohoto zákona; § 31 prováděcí vyhlášky k tomuto zákonu definuje sociálně aktivizující služby jako ambulanti, terénní i pobytové, poskytované osobám v důchodovém věku nebo osobám se zdravotním postižením ohroženým sociálním vyloučením (Oblast péče o zdravotně a společensky nedeficitní populaci formou sociální prevence a depistáže (stárnoucí a stará populace; Sociálně terapeutické činnosti – aktivity, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování jedince → vhodné k implementaci získávání informací finanční gramotnosti a jejich využití v praktickém životě; Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí – pomoc při komunikaci vedoucí k uplatňování práv, pomoc při vyřizování běžných záležitostí → možná využití získaných dovedností z finanční gramotnosti v běžných životních situacích; Nabízí se nenásilně implementovat znalosti a dovednosti finanční gramotnosti do základních činností a úkonů do Sociálně aktivizujících služeb; Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím – zájmové, vzdělávací a volnočasové aktivity).

Vzhledem k rychlému stárnutí české i slovenské populace v nadcházejících dekádách se budoucí důchodci nebudou moci spoléhat pouze na státní zabezpečení, tak jako tomu bylo doposud (Preuss 2012). Ostatní formy zabezpečení na stáří budou hrát čím dál větší roli. K tomu, aby si občané vybrali vhodný produkt či formu zajištění na stáří, je nezbytná základní znalost finanční problematiky, jako prevence propadu do státní sociální sítě.²⁴ Posiluje se solidarita, přibývá lidí, kteří schvalují zvýšení plateb sociálního pojištění. Snížení důchodů nebo prodloužení věku odchodu do důchodu jsou nadále tabu.

4 VZDĚLÁVÁNÍ V OBLASTI SOCIOEKONOMICKÝCH KOMPETENCÍ

Na základě usnesení Vlády české republiky v roce 2010 č. 338 o Národní strategii finančního vzdělávání Vláda schválila Národní strategii finančního vzdělávání (č.j. 401/10)

22 <http://www.clovekvtsini.cz/index2.php?id=113&idArt=1633>

23 <http://www.zijemenaplno.cz/Clanky/a1173-Tisice-senioru-jsou-zatizeny-exekuci-na-duchod.aspx>

24 http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Narodni_strategie_Financniho_vzdelavani_MF2010.pdf

a uložila ministrům financí, průmyslu a obchodu, práce a sociálních věcí, vnitra a ministryni školství, mládeže a tělovýchovy činit opatření uvedená ve strategii vedoucí ke zvýšení úrovně finanční gramotnosti občanů ČR v souladu se standardy a trendy obvyklými v členských státech EU.

Z tohoto důvodu i systém budování finanční gramotnosti (dále SBFG) na základních a středních školách stanovuje role jednotlivých subjektů na poli počátečního vzdělávání, vymezuje základní kroky v rámci zajištění finančního vzdělávání a obsahuje také standardy finanční gramotnosti pro základní a střední vzdělávání, které stanovují ideální úroveň finanční gramotnosti pro dané cílové skupiny. SBFG plně navazuje na Strategii finančního vzdělávání, která definuje posílení finanční gramotnosti na základních a středních školách jako jeden ze svých dvou pilířů: Význam finančního vzdělávání; Co se rozumí finanční gramotností – definice a současný stav; Finanční gramotnost jako souhrn potřebných kompetencí; Současný stav; Priority a cílové skupiny finančního vzdělávání; Prioritní oblasti pro budoucnost; Cílové skupiny; Opatření; Dvou pilířová struktura finančního vzdělávání; Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách; Systém dalšího finančního vzdělávání spotřebitelů; Efektivní spolupráce klíčových aktérů ve finančním vzdělávání; Role subjektů veřejné správy; Role profesních sdružení; Role sociálních partnerů; Role spotřebitelských sdružení; Role vzdělávacích institucí; Role médií; Role dalších subjektů; Zajištění efektivní spolupráce; Cílená příprava projektů finančního vzdělávání; Financování a hodnocení; Akční plán.⁵

Jen precizní poznatky problematiky aplikované do edukačního procesu na všech typech vzdělávacích institucí a vhodně aplikovaná preventivní opatření dokáží předcházet, zamezit či minimalizovat presentované skutečnosti ekonomického chování člověka (Pavelková 2011). Nutné je tedy implementovat finanční gramotnost do výuky rámcových vzdělávacích programů na základních a středních školách celorepublikově a nezbytně ji podporovat (např. oblasti Výchova k občanství, Člověk a svět práce, ale i do ostatních vyučovaných oborů). Uvést žáka či studenta do plnohodnotného profesního i ekonomického občanského života (znalosti tržní ekonomiky, světa financí, hospodářských struktur státu i Evropské unie, vliv globalizace světového trhu, legislativa, povinnosti, ale i problematika trhu práce, konkurence schopnost apod. a podporovat tak kompetence k učení, řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanské). Naučit je jak získané teoretické znalosti umět analyzovat a aplikovat na aktuální praktické situace v ekonomice dennodenního života v rovině - osobní, rodinné, státní, celosvětové) a smysluplně na ně reagovat.

Ve svém důsledku je tato potřeba posílena i skutečností, že **Finanční gramotnost** se začala povinně vyučovat na základních školách, jak to uvádí Ministerstvo školství České republiky, ve všech rozvrzích povinné školní docházky již prvního září 2013.²⁵ Cílem této vzdělávací aktivity ve škole i v rodině je vychovávat soběstačné osobnosti, které budou schopné se nezávisle postarat samy o sebe a být zodpovědné ke svému okolí i celému světu (Pavelková 2012).

4.1 Prevence finanční zadluženosti – získávání kompetencí v oblasti finanční gramotnosti

Smyslem cílených aktivit je zvýšit šance populace získat a udržet si socioekonomické kompetence tedy finanční gramotnost a dalších sociálních dovedností. Pojem socioekonomické

25

<http://www.rozumimepenezum.cz/financni-gramotnost-by-se-mela-povinne-vyučovat-i-na-zakladnich-skolach/>

kompetence v sobě zahrnuje finanční gramotnost (tj. peněžní, informační a rozpočtovou gramotnost) a další měkké dovednosti (tj. komunikační a prezentační dovednosti, které vedou ke zvýšení uplatnění na trhu práce). Cílem je tedy neformálním přístupem implementovat základní znalosti a dovednosti o finančním předlužování do povědomí celé populace a poskytnout pro koncové příjemce základní poučení o povaze osobních a rodinných financí. S respektováním věkové kategorie a cílové skupiny občanů seznámit je s jednoduchými metodami vytváření a řízení osobních a rodinných rozpočtů, s řešením nejčastějších situací, předcházení stavů insolvence a metodami jejich řešení (forma výuky v podobě např. interakce s mezipředmětovými vazbami, situační hry, praktická cvičení, apod.). Pokryty by měly být oblasti:

- Úvod do problematiky finanční gramotnosti (Slabikář finanční gramotnosti²⁶)
- Psychologické a sociální aspekty finanční gramotnosti (Slabikář finanční gramotnosti)
- Marketingové techniky (Slabikář finanční gramotnosti)
- Ekonomické aspekty současné finanční gramotnosti (Slabikář finanční gramotnosti)
- Právní aspekty (Slabikář finanční gramotnosti)
- Vzdělávací aktivity zaměřené na finanční gramotnost se zřetelem na charakteristiku příjmové skupiny (přednášky, projektové metody výuky, diskusní skupiny, situační hry v oblasti finanční gramotnosti) a tréninkový program – praktická cvičení
- Situační hry o tom, jak řídit své osobní a rodinné finance v současných podmínkách, jak se vyhnout nebezpečím nekontrolování růstu dluhů a insolvence. Zvláštní pozornost je věnována těm, kteří se již dostali do situace, ve které nejsou schopni splácet své pohledávky, a těm, kdo nemají stálý zdroj příjmů, který by kryl jejich základní životní potřeby (srozumitelné řešení)

4.2 Možné příčiny vzniku dluhu

- Vlastní zavinění (pořizování nadbytečných věcí, neplacení nájmu, nesplacení povinných poplatků, aj.)
- Podíl příslušníků rodiny na vzniku dluhu
- Převzetí povinnosti ručení (v rámci rodiny, mezi přáteli, známými, neznámými)
- Kombinovaná zadlužení
- Návykové závislosti
- Mentální retardace, neschopnost participace na vlastním životě

4.3 Finanční gramotnost a její obsah vědomostí

- Jak hospodařit s penězi (utrácet?, spořit?, investovat?)
- Jak získávat peníze (možnosti výdělníka, sociální dávky, efektivní komunikace s peněžními ústavy a dalšími půjčovatelí peněz, včetně výpůjček v rodině)
- Jaká je reálná hodnota peněz a jak se vyvíjí
- Jak se orientovat na trhu finančních produktů
- Jak plánovat a dodržovat okolnostem odpovídající objem peněz (spravovat osobní i rodinný rozpočet)
- Jak se chránit proti předlužování

26 Slabikář finanční gramotnosti, 2011

4.4 Struktura vzdělávání pro koncové příjemce

- Osobní a rodinné finance
 - Osobní finance – majetek, zdroje
 - Rodinné finance – společné jmění manželů: vznik a zánik, důsledky jednání, rizika a možnosti jejich ošetření
- Příjmy, výdaje, investice, spoření
 - Zdroje příjmů
 - Struktura výdajů
 - Nezbytné investice
 - Možnosti spoření
- Dosahování rovnováhy v osobních a rodinných financích
 - Hrníčky našich babiček
 - Jak určit priority plateb
 - Jak dosáhnout rovnováhy
 - Nejčastější chyby
- Snadnost cesty do dluhové pasti, aj.
 - Půjčky (osobní, bankovní, nebankovní, nové možnosti) a jejich rizika
 - Rizika nákupů na splátky a odložených plateb
 - Nebezpečí platebních karet
 - Problémy kumulace nástrojů
 - Rozpad funkční rodiny
 - Závislosti (alkohol, drogy, gambling, aj.)
 - Ručení za cizí závazky
- ... a těžká cesta z ní
 - Co ještě lze uřídit
 - Cesty oddlužení

4.5 Prevence finanční zadluženosti a sociálního vyloučení

- Zákonné předpisy a opatření v rámci státu
- Aktivity České obchodní inspekce
- Akceptování etiky a mravnosti, upravené právními normami a jejich interpretací podnikatelskými subjekty
- Žádoucí je i spolupráce s médii se všemi jejich možnostmi
- Největší úlohu ovšem nese dobře připravený učitel (vzdělávací instituce), odborník v oboru sociální práce, který je navíc znalý problematiky finanční gramotnosti
- Sociální poradenství nejen základní ale i odborné – řešení potřeb v konfliktu se společností, etika
- Prevence
- Intervence
- Celoživotní vzdělávání, Univerzita třetího věku
- Duchovní a pastorační činnost

Důležité je vlastní vzdělání v oblasti finanční gramotnosti pro pracovníky

ve školství a sociální oblasti, včetně pomáhajících profesí pro možnou edukativybrané cílové skupiny ve společnosti (možnosti nenásilné implementace základních kompetencí o finančním předlužování, poskytování základních informací o povaze osobních a rodinných financí s jednoduchými metodami vytváření a řízení osobních a rodinných rozpočtů, řešení nejčastějších situací, předcházení stavů insolvence a metodami jejich řešení – naučit je efektivnímu a nerizikovému ekonomickému chování).²⁷

5 ZÁVĚR

V současné době se vyznat ve světě finančních produktů a služeb je čím dál náročnější. Nabídek přibývá, parametry služeb jsou rozdílné a navíc dochází k legislativním změnám. Schopnost zorientovat se ve spleti finančních nástrah je přitom pro každého člověka klíčová; bez ní ale nelze spravovat ani osobní, ani rodinné finance.²⁸

Neúměrně se zvyšuje počet jednotlivců a domácností ohrožených insolvenčí. Jednou z příčin je neznalost základních principů hospodaření – finanční gramotnosti. Finanční gramotnost bude mít v nejbližší budoucnosti stále větší význam, než dosud, protože peníze se staly nejvýznamnějším předpokladem společenského života a z tohoto důvodu nemůže být život jedince založen na omezené znalosti této skutečnosti. Nízká úroveň finanční gramotnosti se výrazně podílí na zvyšujícím se napětí ve společnosti a společně s anomii rodiny může podmiňovat ve větší míře vznik sociálně patologických jevů. Finanční gramotnost je základním prvkem prevence předlužení a možného následného sociálního vyloučení z majoritní společnosti. Jen cílená a nenásilná prevence o poznacích z finanční gramotnosti implementovaná do povědomí lidí ve společnosti může tomuto jevu předcházet.

POUŽITÁ LITERATURA

- DOMBROVSKÁ, M. Informační gramotnost: funkční gramotnost v informační společnosti. Diplomová práce. Praha : Ústavinformačních studií UK, 2001. ISBN sine.
- HRADECKÝ, I. Bezdomevctví - extrémní vyloučení. Praha : Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.
- JANEČKOVÁ, H. Sociální práce se starými lidmi. Praha : Portál, 2005, 163-193. ISBN 80-7367-002-X. In MATOUŠEK, O. a kol. Sociální práce v praxi : specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Vyd. 1. Praha : Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.
- KOLEKTIV AUTORŮ. Slabikář finanční gramotnosti. Praha: COFET, 2011. 416 s. ISBN 978-80-9043-96-1-0.
- MAREŠ, P. 1999. Sociologienovnosti a chudoby. Praha : Sociologickénakladatelství, 1999. 248 s. ISBN 80-85850-61-3.
- MÁTEL, A., SCHAVEL, M. et al. Aplikovaná etika v sociální práci. Brno : Institut mezioborových studií, 2010. 236 s. ISBN 978-80-8782-13-0.
- PAVELKOVÁ, J. Sociálně-antropologické aspekty zaměstnanosti a bezdomevctví. In Socioekonomické a humanitní studie. ISSN 1804-6800, 2011, vol. 1, no. 2, p. 81-98.
- PAVELKOVÁ, J. Vzdělávání v otázkách finanční gramotnosti pro znevýhodněné občany. In Sociálna a ekonomická integrácia a dezintegrácia v bezpečnosti jedinca a spoločnosti. Trenčín : SpoSoIntE, 2011, s. 165-173. ISBN 978-80-89533-02-2.
- PAVELKOVÁ, J. Implementace finanční gramotnosti do vzdělávání v primárním a sekundárním školství. In Sociální a vzdělanostní souvislosti finanční gramotnosti. Praha: BIVŠ, 2012, s. 72-80. ISBN 978-80-7265-224-2.

27 PAVELKOVÁ, J. Vzdělávání v otázkách finanční gramotnosti pro znevýhodněné občany. In Sociálna a ekonomická integrácia a dezintegrácia v bezpečnosti jedinca a spoločnosti. Trenčín : SpoSoIntE, 2011, s. 165-173. ISBN 978-80-89533-02-2.

28 <http://www.novinky.cz/finance/319942-financni-poradna-jak-posilit-financni-gramotnost.html>

- PAVELKOVÁ, J. Finanční gramotnost mládeže. In Dynamics of Institutional Education in the Context of Training of Teachers Specialized in Science, Agriculture and Related Fields [CD-ROM]. Edícia Educo. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Fakulta prírodných vied, 2012. s. 114-120. ISBN 978-80-213-2279-0.
- PAVELKOVÁ, J. Vzdělávání seniorů v oblasti finanční gramotnosti. In Zadlužení fenomén současnosti. Praha : SVSES, 2012, s. 230-242. ISBN 978-80-86744-92-6.
- PAVELKOVÁ, J. Implementace finanční gramotnosti do vzdělávání v primárním a sekundárním školství. In Sociální a vzdělanostní souvislosti finanční gramotnosti [CD-ROM]. Praha: BIVŠ, 2012, s. 72-80. ISBN 978-80-7265-224-2.
- PAVELKOVÁ, J. Otázky kolem bezdomovců a žebráků v České republice. In Znalosti pro tržní praxi 2012: Význam znalostí v aktuální fázi ekonomického cyklu. Olomouc : Societas Scientiarum Olomucensis II, 2012, s. 345-352. ISBN 978-80-87533-04-8.
- PAVELKOVÁ, J. Potřeba vzdělávání dětí a mládeže v oblasti finanční gramotnosti. In Aspekty kvality života venované 15. Výročí založení UCM v Trnave. Trnava : Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2012, s. 116-121. ISBN 978-80-8015-435-8.
- PAVELKOVÁ, J. Sociální a vzdělanostní souvislosti finanční gramotnosti. Socioekonomické a humanitní studie, 2013, vol. 3, no. 1, p. 62-65. ISSN 1804-6800.
- PAVELKOVÁ, J., PREUSS, K., DOLEŽAL, M. Education in Financial Literacy for Disadvantaged. In Clinical Social Work. ISSN 2222-386X, 2011, vol. 2, no. 6, p. 70-84.
- PAVELKOVÁ, J., PREUSS, K., KNAIFL, O. Funkční a finanční gramotnost. In Speciální pedagogika. ISSN 1211-2720, 2012, roč. 22, č. 2, s. 108-119.
- PREUSS, K. 2012 Finanční gramotnost ve světle reform. In Sociální a vzdělanostní souvislosti finanční gramotnosti. Praha : BIVŠ, 2012, s. 13-20. ISBN 978-80-7265-224-2.
- SCHAVEL, M. et al. 2012. Sociálná prevencia. Liptovský Ján : Prohu, 2012. 267 s. ISBN 978-80-89535-06-4.
- SIMMEL, G. Peníze v moderní kultuře a jiné eseje. Praha: SLON, 1997. ISBN 80-85850-50-8.
- ŠAMLOTOVÁ, A. Finanční gramotnost u znevýhodněných jedinců. Bakalářská práce. Praha : BIVŠ, 2013. 75 s. ISBN sine.
- TOŠNEROVÁ, T. Mezilidské vztahy v seniorském věku. Ostrava : Computer Press, 2009, 240 s. ISBN 978-80-251-2104-7.
- VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky. Praha : Portál, 1999. 444 s. ISBN 80-7178-214-9.
- VRBKOVÁ, L. Už nikdy dlužníkem. Praha : COFET, 2009. 97 s. ISBN 978-80-904396-0-3.
- [http://ekonomika.idnes.cz/lide-si-pujcuji-pred-vanoci-mene-ale-vetsi-obnosy-f6v/ekonomika.aspx?c=A140107_212245_ekonomika_brm\[2014-01-08\]](http://ekonomika.idnes.cz/lide-si-pujcuji-pred-vanoci-mene-ale-vetsi-obnosy-f6v/ekonomika.aspx?c=A140107_212245_ekonomika_brm[2014-01-08]).
- [http://www.financnitisen.cz\[2014-01-08\]](http://www.financnitisen.cz[2014-01-08]).
- [http://www.proficredit.cz/\[2014-01-08\]](http://www.proficredit.cz/[2014-01-08]).
- [http://budejovice.idnes.cz/osobni-bankroty-jihocochu-dcm-/budejovice.aspx?c=A131222_165912_budejovice-zpravy_khr\[2014-01-08\]](http://budejovice.idnes.cz/osobni-bankroty-jihocochu-dcm-/budejovice.aspx?c=A131222_165912_budejovice-zpravy_khr[2014-01-08]) zpravy.
- [http://www.inforum.cz/archiv/inforum2002/prednaska37.htm\[2014-01-08\]](http://www.inforum.cz/archiv/inforum2002/prednaska37.htm[2014-01-08]).
- Koncepce státní informační politiky. Praha : Úřad pro státní informační systém, 2000. Dostupné na WWW: <http://www.inforama.cz/aktuality/zaujalo_mne/2009/007_koncepce_SIPVZ.pdf [2014-01-09].
- Lidské zdroje v České republice (1999). Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání a Národní vzdělávací fond. Dostupné na WWW: <[http://old.nvf.cz/publikace/pdf_publicace/observator/cz/lidske_zdroje.pdf\[2014-01-09\]](http://old.nvf.cz/publikace/pdf_publicace/observator/cz/lidske_zdroje.pdf[2014-01-09]).
- Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Praha : Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2001. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/bila-kniha/narodni-program-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice-bila-kniha-2001> [2014-01-05].
- Státní informační politika (1999). Praha : Úřad pro státní informační systém. 1999. Dostupné na WWW: <http://knihovnam.nkp.cz/docs/SIKP_def.pdf [2014-01-05].

- http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ft_strategie_financniho_vzdelavani_55251.html [2014-01-09].
- České vzdělání a Evropa. Praha: Sdružení pro vzdělávací politiku, 1999. Dostupné na WWW:<
<http://www.inforum.cz/archiv/inforum2002/prednaska37.htm> [2012-03-14].
<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>[2013-09-05].
<http://www.msmt.cz/file/11782> [2013-03-14].
<http://www.novinky.cz/finance/319942-financni-poradna-jak-posilit-financni-gramotnost.html>[2012-03-14].
<http://www.unesco.org>[2013-03-14].
<http://seminarky.cz/Funkcni-negramotnost-22662>[2013-12-14].
http://www.inflow.cz/informacni-gramotnost#_ftn6[2013-11-14].
<http://www.andromedia.cz/andragogicky-slovník/funkcni-gramotnost>[2013-12-14].
http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Narodni_strategie_Financniho_vzdelavani_MF2010.pdf[2013-12-14].
http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Narodni_strategie_Financniho_vzdelavani_MF2010.pdf[2012-03-14].
<http://www.koncimsdluhy.cz/oddluzeni-senioru>[2013-12-14].
<http://www.zijemenapln.cz/Clanky/a1173-Tisice-senioru-jsou-zatizeny-exekuci-na-duchod.aspx>[2013-12-15].
<http://www.duchodovareforma.cz/aktuality/seniori-v-exekuci/>[2013-12-14].
<http://www.ekcr.cz/1/aktuality-pro-media/908-seniori-v-exekuci-13-11-2012?w=>[2013-10-15].
http://www.tyden.cz/rubriky/byznys/cesko/exekuce-senioru-prudce-rostou-kolik-jim-stat-musi-nechat_198620.html. [2013-03-14].
<http://www.clovekvtsni.cz/index2.php?id=113&idArt=1633>[2014-01-12].
<http://www.zijemenapln.cz/Clanky/a1173-Tisice-senioru-jsou-zatizeny-exekuci-na-duchod.aspx>[2014-01-03].
http://www.tyden.cz/rubriky/byznys/cesko/exekuce-senioru-prudce-rostou-kolik-jim-stat-musi-nechat_198620.html [2013-10-25].
<http://www.clovekvtsni.cz/index2.php?id=113&idArt=1633> [2013-09-25].
<http://stem.cz/clanek/2288> [2013-09-20].
http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Narodni_strategie_Financniho_vzdelavani_MF2010.pdf[2013-11-15].
<http://www.rozumimepenezum.cz/financni-gramotnost-by-se-mela-povinne-vyucovat-i-na-zakladnich-skolach/>[2013-12-10].
<http://www.novinky.cz/finance/319942-financni-poradna-jak-posilit-financni-gramotnost.html>[2013-12-12].
 Spotřebitel.net[2012-03-14].
 Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
 Zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru
 Antidiskriminační zákona č. 198/2009 Sb.